

1.01
Prejeto 21. 12. 2011

UDK 355.082:94(=163.6:=163.41)"1918/1920"

Matjaž Bizjak*

Problemi slovenskega častniškega zbora ob prehodu v vojsko Kraljevine SHS

IZVLEČEK

Avtor na temelju domačega in tujega arhivskega gradiva analizira in prikaže problematiko nastajanja skupne vojske Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (SH) s posebnim poudarkom na prehodu nekdanjih slovenskih avstro-ogrskih aktivnih in rezervnih oficirjev v skupno vojsko Kraljevine. Prehod slovenskih oficirjev v skupno vojsko, ki je bila oblikovana po zgledu srbske kraljeve vojske pod poveljstvom srbskih visokih oficirjev in s srbskim poveljevalnim in službenim jezikom, ni bil lahek in je bil izveden z mnogimi krivicami ob neenakopravnem obravnavanju slovenskih oficirjev glede na svoje srbske in črnogorske kolege. Mnogi slovenski zavedni oficirji v skupno vojsko sploh niso bili sprejeti in so ostali na skrbi Deželne vlade, ki je poskušala čim boljje skrbeti zanje.

Ključne besede: Država SHS, Kraljevina SHS, vojska, oficirji, slovenska vojska, general Maister

ABSTRACT

PROBLEMS OF THE SLOVENIAN OFFICERS DURING THEIR TRANSFER TO THE ARMY OF THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES

On the basis of the Slovenian and foreign archive materials the author analyses and demonstrates the issues involved in the creation of the joint army of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes with a special emphasis on the transfer of the former Slovenian Austro-Hungarian active and reserve officers to the joint army of the Kingdom of Yugoslavia. The transfer of the Slovenian officers to the joint army, established according to the model of the Serbian royal army under the command of Serbian high-ranking officers and with Serbian command and duty language, was difficult and quite unfair, treating the Slovenian officers unequally in comparison to their Serbian and Montenegrin colleagues. Many patriotic Slovenian officers were not even admitted to the joint army and they remained the responsibility of the Provincial Government, which tried to take care of them as well as it could.

Key words: State of SHS, Kingdom of SHS, army, officers, Slovenian army, general Maister

* **Mag., Šola za podčastnike Slovenske vojske, Postojna; e-naslov: matjaz_bizjak@hotmail.com**

Prvega decembra 1918 je regent Aleksander Karađorđević razglasil nastanek Kraljevine SHS. To je bil le formalen akt, praktično združevanje dveh entitet, če upoštevamo, da je Kraljevina Srbija v tem času že zasedla Črno goro, pa je bilo še dolgotrajno, včasih pa tudi zelo boleče. Eno od vprašanj, ki je bilo pomembno za oba dela, tako Državo SHS kot tudi za Kraljevino Srbijo, je bilo vojaško vprašanje. To vprašanje se je nedvomno kazalo v več vidikih in vsaj na začetku je bilo videti, da bo nova država tudi dobila **ново** (poudaril M. B.) vojsko. Tako so 29. novembra 1918, torej še pred formalno združitvijo, vendar že v vzdušju t. i. afere Lipoščak,¹ v Zagrebu potekali pogovori med predstavnikom srbske vojske polkovnikom Milanom Pribičevićem in predstavnikoma Države SHS dr. Matejem Drinkovićem in podpolkovnikom Slavkom Kvaternikom.² Pogovori so potekali v času, ko je še obstajala samostojna Država SHS in je šlo za pogovore med dvema enakopravnima partnerjema, slovenski predstavniki pri pogovorih niso sodelovali, vprašanje je sploh, če so zanje vedeli. Dogovorili so se za oblikovanje šestih polkov, od tega tudi polk v Ljubljani. Kvaternik je kot predstavnik vojaške sile Države SHS za poveljnike teh polkov zahteval nekdanje avstrijske oficirje. Srbski predstavniki so pristali na hrvaške poveljnike za oba hrvaška polka ter pogojno Slovenca na čelu ljubljanskega polka.

Pozneje se je izkazalo, da so bili ti pogovori samo prefinjena poteza srbskih vojaških oblasti, saj je bila hrvaška vojska po vojaškem uporu, do katerega je prišlo pet dni po razglasitvi združitve, ko sta se v Zagrebu uprli moštvi 53. in 25. pehotnega polka, dejansko takoj razpuščena.³ Na Slovenskem je bil ta proces počasnejši in postopnejši, najverjetneje zato ker srbska vojaška misija in pozneje Dravska divizijska oblast pod poveljstvom generala Krste Smiljanića v začetku za seboj ni imela močnih srbskih enot, po drugi strani pa je bila tudi slovenska vojska mnogo bolj organizirana in številčnejša. Vendar je bil kljub temu ta proces tudi v Sloveniji končan v drugi polovici leta 1919.⁴ Nastala je Vojska Kraljevine SHS, ki pa je bila bolj ali manj kopija srbske kraljeve vojske pod poveljstvom srbskih generalov in s srbskim poveljevalnim in službenim jezikom. Eno od pomembnih vprašanj, s kate-

¹ Josip Horvat: *Politička povjest Hrvatske*. Zagreb 1990, str. 120. Aretirani so bili general Anton Lipoščak in več drugih hrvaških oficirjev, in sicer z obrazložitvijo, da so pripravljali udar proti Narodnemu vijeću. Proti generalu in oficirjem ni bil sprožen nikakršen vojaško-sodni postopek in so bili izpuščeni že v začetku leta 1919.

² Matjaž Bizjak: *Vojska Države Slovencev, Hrvatov in Srbov*. V: *Vojaška zgodovina*, 2003, št. 1/03 (6), str. 112, 113.

³ Državni arhiv Hrvatske (dalje DAH), fond Narodno Vijeće (dalje NV), šk. 19, IV. Odio za narodnu obranu, Opći spisi Operativnog odsjeka, god. 1919, br. 114–920, 270. Zanimivo vlogo v tem uporu je odigral Slovenec Martin Murn, ki naj bi v Zagreb nekaj dni pred uporom prišel iz Vipave. S hrvaško zastavo čez prsi je Murn vodil povorko upornih vojakov proti trgu, kjer je prišlo do spopada. Po spopadu je izginil neznano kam. Obstajajo indici, da je bil Murn povezan z italijansko obveščevalno službo, kar je celo zelo verjetno, vendar v arhivu italijanske kopenske vojske v Rimu o tem ni mogoče zaslediti nobenih podatkov.

⁴ Glede tega procesa gl. Janez Švajncer: 1918–1919. Ljubljana 1990 (dalje Švajncer, 1918–1919), str. 288–308.

rim so se ukvarjali tudi slovenski politiki, je bil prehod slovenskih bivših avstro-ogrskih aktivnih in rezervnih častnikov v »novo nastalo« Vojsko Kraljevine SHS.

V avstro-ogrski vojski je delež Slovencev po uradnih podatkih znašal 0,5% med aktivnimi častniki,⁵ čeprav je bil ta odstotek najverjetneje večji,⁶ in okoli 0,8% med rezervnimi častniki, vendar v nasprotju s Hrvati Slovenci niso imeli oficirjev z visokimi čini in na visokih vojaških položajih. Na Slovenskem se je po prevratu nedvomno znašlo več oficirjev, kot jih je takrat Narodna vlada potrebovala oziroma kot jih je znala uporabiti. V okviru II. vojnega okrožja je bila 12. decembra 1918 oblikovana posebna Častniška aprobativna komisija,⁷ katere dejavnost je njen član major Matija Štefin v svojih spominih opisal takole: »... naj bi preiskovala vse prestopke zoper narodnost, ki so jih zakrivali rezervni in aktivni častniki. Po izvršeni preiskavi naj bi ta komisija na plenarni seji odločila ali je dotični obtoženi častnik vreden ali nevreden biti član jugoslovanske vojske. Komisija, ki so jo skupno izvolili aktivni in rezervni častniki, je imela dve tretjini članov rezervnih in eno tretjino aktivnih častnikov. Tudi jaz sem bil izvoljen za člana. Ker sem imel visoko število glasov, sem bil določen poleg dveh rezervnih častnikov za referenta. Ti referenti so vodili preiskave. Kot prvi primer sem dobil obtožbo proti pokrajinskemu predsedniku Vitezcu Pogačniku.«⁸ Še bolj je ta oficirski problem postal izrazit po nastanku Kraljevine SHS, ko je bilo treba oblikovati novo skupno oboroženo silo z novim oficirsko-podoficirskim zborom.

Najverjetneje je o prehodu avstro-ogrskih častnikov v skupno armado bil govor že 29. novembra 1918 na že omenjenem sestanku o reorganizaciji vojske Države SHS v Zagrebu, kjer so podpolkovniku S. Kvaterniku po njegovih besedah zagotovili sprejetje vseh nekdanjih avstro-ogrskih oficirjev z območja Države SHS razen tistih, ki ne bi izpolnjevali oficirskih moralnih kvalit. ⁹ Vendar je bilo realno pričakovati – glede na dejansko vojno, diplomatsko in politično moč Kraljevine Srbije, ki je drugi jugoslovanski narodi, med katerimi so se nekateri nahajali v času vojne celo na »drugi strani fronte«, ¹⁰ niso imeli, da bodo srbski častniki sestavljali okostje in temelj nove vojske, kar se je tudi zgodilo.

Drugačen odnos do častnikov avstro-ogrške armade je prišel do izraza že na samem začetku, ko so bili srbski aktivni častniki avtomatično vključeni v stalež nove armade, ne da bi jim bilo treba izstaviti posebne prijave na ministrstvo vojske in

⁵ Militärstatistisches Jahrbuch für das Jahr 1911. Vienna 1912, str. 145–146.

⁶ Preučevalec oficirskega zbora avstro-ogrške vojske István Deák ocenjuje ta odstotek na 0,8%. – István Deák: *Beyond Nationalism: A social and political history of the Habsburg officer corps 1848–1918*. New York/Oxford 1992, str. 185.

⁷ Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond Deželna vlada za Slovenijo, poverjeništvu za narodno obrambo (AS 94), šk. 1, 1581. Gl. Švajncer, 1918–1919, str. 55.

⁸ ARS, fond Ude Lojze (AS 1193), šk. 22, Polkovnik Matija Štefin, Nekaj spominov izza prevratnih in koroških dni, str. 3.

⁹ Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), fond Prevratni dogodki na Štajerskem (dalje PDNŠ), šk. 2, 76, Velespoštovani gospod general.

¹⁰ Đorđe Stanković: *Iskušanja jugoslovenske istoriografije*. Beograd 1988, str. 265.

mornarice. V nasprotju z njimi so morali vsi aktivni oficirji avstro-ogrške armade za vstop v skupno armado napisati posebno prijavo, ki so jo morali do 30. januarja 1919 oddati personalnemu oddelku II. vojnega okrožja.¹¹ Prijava je morala vsebovati vse potrebne dokumente glede vojaške kariere, v primeru izgube dokumentov pa so morali biti podatki potrjeni z dvema pričama.¹² Do prijave za vstop v skupno armado so imeli pravico vsi, tako aktivni kot tudi rezervni častniki in podčastniki nekdanje avstro-ogrške armade z domovinsko pravico na Slovenskem. Prošnje je reševalo ministrstvo vojske in mornarice, sam postopek reševanja prošenj pa je bil zelo počasen in podkrepjen z mnogimi krivicami, predvsem do častnikov, ki so se aktivno udeležili bojev na Koroškem in drugih aktivnostih pod vodstvom Narodne vlade. Samo ministrstvo je najprej reševalo prijave aktivnih oficirjev in šele nato prijave rezervnih oficirjev, ki so morali prijave oddati svojim polkovnim okrožnim poveljstvom oziroma krajevnim vojaškim poveljstvom do 25. februarja 1919.¹³ Zaradi počasnosti postopkov reševanja prijav je Deželna vlada na svoji seji 23. junija 1919 apelirala na centralno vlado v Beogradu, naj prosilce čim prej sprejme v skupno armado.¹⁴ 30. junija 1919 so vojaške oblasti od slovenskih oficirjev, ki so že poslali prošnje, zahtevale naknadno dostavitev potrdila o pristojnosti oziroma domovinski pravici ter poudarile, da prošnje brez tega potrdila ne bodo upoštevane.¹⁵

Natančno število aktivnih in rezervnih častnikov, ki so na Slovenskem vložili prijave za sprejem v skupno armado, ni znano. Nedatirana in nepodpisana spomenica ki izvira iz srede leta 1920, predstavi naslednjo sliko sprejema slovenskih aktivnih častnikov:¹⁶

	Skupaj	Sprejetih	Nesprejetih
višji oficirji	94	59	33
stotniki/kapetani	178	127	51
poročniki	131	104	27
podporočniki	85	47	38
	486	337	149

Glede na te podatke je sredi leta 1920 30% slovenskih aktivnih oficirjev še zmeraj čakalo na sprejem ali pa so njihove prijave že zavrnil. Nedvomno je bil interes za vstop v skupno armado tudi med slovenskimi častniki in podčastniki zelo velik. Narodna vlada je že 25. novembra 1918 zahtevala od dr. Vladimirja Knafliča

¹¹ Uradni list Narodne vlade SHS (dalje UL NV SHS), 28. 1. 1919, Sprejemanje častnikov v skupno vojsko Kraljevine SHS.

¹² Prav tam.

¹³ Prav tam.

¹⁴ Bojan Balkovec: Prva slovenska vlada 1918–1921. Ljubljana 1992, str. 119.

¹⁵ Uradni list Deželne vlade, 4. 7. 1919, Poziv častnikom itd., ki žele biti sprejeti v skupno vojsko.

¹⁶ PAM, PDNŠ, šk. 2, 76, Promemoria.

v Zagrebu, naj poizve, »kaj morajo storiti vojaki, ki hočejo vstopiti v srbsko armado«. ¹⁷ Interes, nadaljevati vojaško kariero, je obstajal predvsem na strani nekdanjih aktivnih častnikov, ki jim je vojska nudila edino možnost preživetja, za vstop v armado pa je izrazilo željo tudi precej rezervnih častnikov. V vojsko Kraljevine SHS naj bi bilo v letih 1919–1920 sprejetih 2590 aktivnih in 3200 rezervnih častnikov nekdanje avstro-ogrske vojske. ¹⁸ V skupno vojsko so bili sprejeti samo trije generali iz bivše Avstro-Ogrske: Milan Uzelac (Srb), Ante Plivelić (Hrvat) in Rudolf Maister ter trije admirali: Dragutin Prica (Srb), Viktor Wikerhauser (Hrvat) in Metod Koch (Slovenec). Za primer lahko navedemo, da je bilo sočasno v skupno armado sprejeto kar 5 generalov črnogorske vojske. ¹⁹ Oba Slovenca, R. Maister in M. Koch, sta bila v generalski oziroma admiralski čin povišana šele po propadu Avstro-Ogrske s strani Narodne vlade oziroma Narodnega vijeća. Tako general A. Plivelić kot R. Maister v skupni vojski nista opravljala pomembnih dolžnosti. A. Plivelić je bil po koroškem plebiscitu vodja komisije Kraljevine SHS za določanje meje z Avstrijo, isto vlogo je imel tudi R. Maister, le da je po Rapalski pogodbi v začetni fazi vodil določanje meje s Kraljevino Italijo.

Tako Narodna kot pozneje Deželna vlada sta hoteli na proces sprejemanja oficirjev obdržati določen vpliv. V tem okviru je Narodna vlada na svoji 54. seji zahtevala, naj bi se prošnje za vstop v armado dale najprej njej na vpogled, preden se izročijo vojnim oblastem, ker naj bi za vstop prosile tudi osebe, ki jih po mnenju Narodne vlade ni vredno sprejeti, ministrstvo vojske in mornarice jih pa ne pozna. ²⁰ Vendar so slovenske politične oblasti kljub tem poskusom imele na sprejemanje slovenskih častnikov le malo vpliva, pa še ta je prišel do izraza samo v posameznih primerih. Včasih pa so prav slovenske oblasti pri podajanju mnenj povzročile krivico, ki je slovenskega oficirja stala vojaške kariere. Lep primer je prošnja Miroslava Vavroha za sprejem v skupno armado, ki jo je ministrstvo zavrnilo zaradi oznake, ki so jo podali slovenski uradniki, da je imenovan nemškega prepričanja. Pozneje sprožena uradna preiskava je pokazala hrvaško prepričanje M. Vavroha. Policijski komisariat iz Maribora je namreč podal negativno oceno na podlagi enega vira, ki je do imenovanega častnika gojil osebne zamere. ²¹

¹⁷ ARS, fond Narodni svet za Slovenijo (AS 58), Knjiga sprejetih telefonskih sporočil II., str. 34.

¹⁸ Mile Bjelajac: Vojska Kraljevine SHS 1918–1921, Beograd 1988 (dalje Bjelajac, Vojska SHS), str. 91, 92.

¹⁹ Mile S. Bjelajac: Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918–1941. Beograd 2004, str. 13. Vsi trije sprejeti generali so bili upokojeni že leta 1923.

²⁰ Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921: I. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1918, Ljubljana 1998 (dalje Sejni zapisniki NV), str. 318.

²¹ ARS, fond Pokrajinska uprava za Slovenijo, oddelek za notranje zadeve (AS 61), 1920, šk. 1001–1500, 1280.

Pozitivno rešena prijava pa še ni pomenila konca težav slovenskih oficirjev. Kljub temu da je tudi Narodna vlada zastopala mnenje, da naj slovenski častniki služijo v domačem kraju pri domačih kadrih,²² je bilo v vojski Kraljevine SHS uvedeno tako eksteritorialno služenje vojaškega roka kot tudi razmeščanje oficirjev. Že 20. marca 1919 je vojni minister general Mihajlo Rašić izdal odlok, s katerim je bilo 83 slovenskih in 120 hrvaških častnikov premeščenih s področja IV. armadne oblasti na področje III. armadne oblasti v Skopje.²³ Te načrtovane premestitve so v oficirskih vrstah sprožile veliko nezadovoljstvo, kar je razvidno iz negodovanja slovenskih in hrvaških častnikov ljubljanske posadke, ki so se 28. marca 1919 s posebno spomenico obrnili na generala R. Maistra. Sama vsebina spomenice izraža vse težave, ki so takrat ob oblikovanju vojske Kraljevine SHS težile slovenske častnike in ki so si jih ti marca 1919 še upali javno predstaviti. Častnike je bolelo dejstvo, da je v Slovenijo prihajalo vedno več srbskih oficirjev, ki so zavzemali najvišja poveljniška mesta, po drugi strani pa so sposobni domači častniki obešali uniformo na klin. Spomenica sicer ne uporablja velelne oblike, vendar so že sami predlogi, kot so bili: slovenski general na čelu Dravske divizijske oblasti, poveljniki polkov na Slovenskem izključno Slovenci, izključna uporaba latinice, s samim svojim bistvom pokazali usmerjenost takratnega slovenskega oficirskega kadra tako k strokovni kot številčni samozadostnosti.²⁴

Teh teženj so se zavedale tudi vodilne srbske vojaške strukture, ki so še bolj brezkompromisno izvajale politiko oblikovanja nove vojske po srbskem vzoru. Predlog IV. armadne oblasti podan vrhovnemu poveljstvu februarja 1919, ki je predvideval zaposlitev vsega oficirskega kadra Narodnega vijeća in pozneje njegovo čiščenje z upokojevanjem in primerno razporeditvijo teh oficirjev,²⁵ je bil dejansko upoštevan samo v njegovem drugem delu.

Od že prej omenjenih 337 sprejetih slovenskih aktivnih častnikov naj bi jih bilo kar 108 do srede leta 1920 premeščenih v druge kraje.²⁶ Sprejetim in prerazporejenim oficirjem sta ostali na razpolago samo dve možnosti: prerazporeditev molče sprejeti ali podati odpoved in se tako odpovedati vsem ugodnostim, ki jih je prinašalo 15- do 30-letno vojaško službovanje. Število odpovedi je povečeval tudi družinski status prerazporejenih oficirjev, ki so v večini primerov imeli družine, le-te pa so ostajale na Slovenskem, pogostokrat v stanovanjih, iz katerih so jih vojaške in civilne oblasti želele na silo izseliti. Lep primer je bil kapetan Suchi, ki je po prerazporeditvi v Bitolo podal odpoved in tako obvaroval svojo družino pred izselitvijo

²² Sejni zapisniki NV, Zapisnik seje narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 31. januarja 1919, str. 318.

²³ PAM, PDNŠ, šk. 2, 76, Visokorodni gospod general.

²⁴ Prav tam, Spomenica.

²⁵ Jovan Vasiljević: Stvaranje ratne mornarice Kraljevine Jugoslavije (oktobar 1918–septembar 1923). V: Istorija XX. veka, zbornik radova, 1970, str. 169.

²⁶ PAM, PDNŠ, šk. 2, 76, Promemoria. Od skupnega števila 108 častnikov je višjih častnikov bilo 13, kapetanov (stotnikov) 37, poročnikov in podporočnikov 58. Skupaj je bila v druge kraje prerazporejna skoraj tretjina sprejetih častnikov.

iz službenega stanovanja v Ljubljani.²⁷ Sámó negodovanje in izstopanje pa je povečevalo tudi stalno premeščanje v okviru iste armadne oblasti, ki je bilo zelo pogosto. Tako je podpolkovnik Josip Ravter v dobrih štirih letih sedemkrat zamenjal svoje službeno mesto, vendar izključno v južni Srbiji in Makedoniji.²⁸ K temu je treba dodati, da so tudi živlensko-nastanitveni pogoji na jugu države za slovenske častnike predstavljali popolno negativno presenečenje in kulturni šok, ob tem da so se na čelu svojih enot redno udeleževali bojev na albansko-jugoslovanski meji, ki so trajali še leta 1921. V teh bojih so nekateri, denimo nadporočnik mariborskega polka Martin Bevk, tudi padli.²⁹ Tudi te z govoricami obogatene informacije so vplivale na negativen odnos tako slovenske javnosti kot samih oficirjev do njihovega službovanja in premeščanja v južne predele Kraljevine SHS. To načrtno »mešanje« oficirjev in napotitev srbskih oficirjev v pretežno slovenske ali hrvaške enote in slovenske ali hrvaške oficirjev v srbske enote je že maja 1919 opazila tudi italijanska obveščevalna služba in ga je ocenjevala kot negativni element pripravljenosti vojske Kraljevine SHS.³⁰

Vzroke za pogoste odpovedi (ostavke) slovenskih oficirjev je poleg osovraženih premestitev treba iskati tudi v neizenačenem statusu srbskih in avstro-ogrskih oficirjev ter podcenjevalnem in nečastnem ravnanju s slednjimi. Kljub temu da je večina slovenskih aktivnih častnikov ob vstopu v skupno armado imela višjo stopnjo splošne izobrazbe kot srbski častniki ter da so bila pravila napredovanja oficirjev v avstro-ogrski vojski precej bolj toga kot v srbski vojski,³¹ so vse vodilne položaje v skupni armadi prevzeli srbski častniki. Z aktom vojnega ministra 19. julija 1920 so bili slovenski in drugi častniki nekdanje avstro-ogrške armade v skupno armado sprejeti v činu, ki so ga imeli ob razpadu te armade. Vsa izredna napredovanja, do katerih je prišlo od razpada Avstro-Ogrske do njihovega sprejema v skupno armado, so bila tako nična. Nepriznana so tako ostala vsa napredovanja slovenskih oficirjev, ki jih je izvedel poverjenik za narodno obrambo Narodne vlade. Poveljstvo Dravske divizijske oblasti je avgusta 1920 od oddelka za narodno obrambo Deželne vlade zahtevalo spisek vseh slovenskih oficirjev, ki so napredovali na tak način.³² Ena redkih izjem je bil R. Maister, ki so ga v skupno vojsko vendarle spre-

²⁷ ARS, AS 94, šk. 5, 5378.

²⁸ PAM, Osebni fond Ljudevit Pivko, šk. 4, Visokorodni gospod poslanec.

²⁹ PAM, PDNŠ, šk. 1, 6/2.

³⁰ Archivio dell'Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell'Esercito (dalje AUSSME), f. E 8, šk. 81, 4, Notizie militari-politiche sui paesi S.H.S.

³¹ PAM, PDNŠ, šk. 2, 76, Predlog izednačenju oficirjev vojske kraljevine SHS. Ob upoštevanju velikih izgub srbske vojske v aktivnem oficirskem kadru je povprečna izobrazba srbskega častnika ob koncu vojne obsegala ljudsko in podoficirsko šolo ter oficirski izpit, medtem ko je imel aktivni avstro-ogrski oficir za seboj 8 let srednje šole in 3 leta akademije. Že do konca leta 1913 je bilo v srbski vojski okoli 1000 nekdanjih podoficirjev, ki so z oficirskim izpitom pridobili status oficirja. Poleg tega je srbski častnik dosegel čin majorja v 13–14 letih, avstro-ogrski častnik pa v 23–26 letih, ko je srbski častnik imel že pravico do polkovniškega čina.

³² ARS, AS 94, šk. 5, 5652.

jeli s činom generala.³³ Vojaške oblasti so šle celo v drugo skrajnost in so od slovenskih častnikov zahtevale povrnitev razlike denarnih prejemkov, do katere je prišlo zaradi njihovega povišanja v višji čin s strani slovenskih oblasti in so zato od 1. decembra 1918 do sprejetja v skupno vojsko sprejemali višjo plačo.³⁴ Podobne težave so pri določanju činov in napredovanjih imeli tudi slovenski oficirji prostovoljci.³⁵ Poleg tega so bili vsi slovenski oficirji v skupno vojsko sprejeti brez ranga. Ob prevratu so vse klasifikacijske pole slovenskih oficirjev ostale na Dunaju, samo vojno ministrstvo pa jim ni hotelo določiti ranga samo na podlagi njihovih prijav. Zaradi tega je bila v Beogradu ustanovljena posebna komisija, sestavljena iz dveh hrvaških in dveh slovenskih oficirjev, ki naj bi vsaj sestavila rang lestvico nekdanjih avstro-ogrskih oficirjev. Ker se je določitev ranga časovno preložila, je komisija na vojnega ministra naslovila posebno spomenico, s katero je zahtevala enakopravnost s srbskimi kolegi pri določitvi ranga.³⁶

Slovenski častniki so v vojski Kraljevine SHS zasedli predvsem nižja poveljniška mesta. V letu 1920 je po že omenjeni spomenici od skupaj 46 polkov samo polkovnik Milan Bleiweis poveljeval težkemu topniškemu polku v Nišu; le 10 bataljonov od 141 so poveljevali Slovenci.³⁷

Odnosi med srbskimi in nekdanjimi avstro-ogrskimi oficirji so bili od samega začetka formiranja nove vojske zelo slabi. Vojni minister je zato že aprila 1920 izdal posebno naredbo, ki se je dotikala prav teh odnosov.³⁸ Sámó delo slovenskih častnikov je bilo zaradi tega zelo težavno, povsod pa spremljano z očitki, nezaupanjem in mnogokrat celo z odkritim sovraštvom. Negativni odnos do sprejetih slovenskih oficirjev je tako predstavljal značilnost najvišjih srbskih vojaških krogov, ki so dejansko vodili vojsko Kraljevine SHS, nadalje samih srbskih oficirjev kot tudi sicer formalno podrejenih srbskih podoficirjev, med katerim so bili mnogi nosilci najvišjih srbskih odlikovanj in je bilo zato delo z njimi težko celo za srbske oficirje,³⁹ za slovenske pa tako rekoč nemogoče. Sámó prilagajanje statusa sprejetih slovenskih častnikov in vseh drugih nekdanjih avstro-ogrskih častnikov statusu srbskih oficir-

³³ Službeni vojni list, 3. 12.1919, št. 48, str. 1270. R. Maister je bil v skupno armado sprejet z dnem 29. 11. 1919 skupaj z že omenjenima generaloma A. Pliveličem in M. Uzelcem.

³⁴ ARS, AS 94, šk. 5, 5074, 5075. 14. 12. 1918 je izšel Osebni naredbeni list poverjenika za narodno obrambo Narodne vlade, kjer so bila objavljena povišanja zaslužnih slovenskih častnikov ob prevratu, z začetkom veljavnosti od 1. 12. 1918.

³⁵ Status oficirjev prostovoljcev je bil rešen 26. 1. 1922 s sprejetjem posebnega Zakona o oficirjih - dobrovoljcih.

³⁶ Častniški rang je bil zelo pomemben. Častnik z istim činom, vendar z določenim rangom, je bil višji kot častnik, ki v istem činu ranga ni imel določenega ali je bil celo brez njega. Vsi avstro-ogrski častniki so ob sprejemu v službenem vojnem listu dobili pripisano opombo: »Rang se določi naknadno.«

³⁷ PAM, PDNŠ, šk. 2, 76, Promemoria. Po tem zapisu naj bi srbski častniki poveljevali kar 42 polkom in 120 bataljonov.

³⁸ Bjelajac, Vojska SHS, str. 286, 287.

³⁹ Živan Petrović: Podoficiri naše vojske. Beograd 1922, str. 22.

jev kot modelu nove armade je potekalo vse leto 1920 in tudi pozneje. Tako je bilovprašanje predložitve ženitnih kavcij s strani oficirjev poenoteno šele oktobra 1920, na Slovenskem pa so sodišča to področje začela uveljavljati šele z letom 1921.⁴⁰

Kljub temu da sam postopek sprejemanja častnikov v skupno armado še ni bil niti končan, je vojni minister že 8. maja 1920 izdal razpis o upokojevanju novosprejetih aktivnih častnikov. Na temelju razpisa so bili z ukazom že januarja 1921 prvi slovenski častniki tudi dejansko upokojeni. Za upokojitev je bila merodajna ocena zdravniške komisije. Vendar so tudi oficirji zaradi nedorečenosti sistema upokojevanja oficirjev tako za daljši rok ostali brez vseh sredstev in so se zato 24. julija 1921 s posebno spomenico obrnili na ministra za finance v Beogradu.⁴¹ Dvojno merilo za častnike vojske Kraljevine SHS je še enkrat prišlo do izraza z ukazom 31. decembra 1928, ko so vsi srbski in črnogorski častniki, upokojeni pred 1. oktobrom 1923, začeli prejemati bistveno višje denarne prejemke po novem zakonu o ustroju vojske in mornarice, vsi do tega datuma upokojeni prejšnji avstro-ogrski častniki pa so še naprej prejemali bistveno nižje prejemke po starem zakonu.⁴²

Dogajanje okoli sprejemanja nekdanjih avstro-ogrskih oficirjev v vojsko Kraljevine SHS je bilo tudi predmet ocen tujega tiska, pa tudi tujih obveščevalnih služb. Tuji mediji, predvsem sovražni – avstrijski, so to problematiko izkoriščali in še dodatno podpihovali že tako težaven položaj. Tako je avstrijski časopis Reichspost julija 1919 pisal o poveljniku 4. armadne oblasti s sedežem v Zagrebu, generalu Boži Jankoviću, po pisanju, ki je bilo do generala pozitivno nastrojeno, naj bi prav on iz skupne vojske »nagnal« tri hrvaške generale.⁴³ Od obveščevalnih služb pa je izstopala italijanska vojaška obveščevalna služba (Servizio informazioni), ki je o vseh bivših avstro-ogrskih oficirjih intenzivno zbirala natančne podatke. Tako je propagandi urad italijanske vrhovne komande (Sezione propaganda dell' ufficio stampa e propaganda del comando supremo) nekje v sredini leta 1919 za potrebe italijanske delegacije na pariški mirovni konferenci pripravil spisek vseh avstro-ogrskih mornariških oficirjev, po poreklu Srbov, Hrvatov in Slovencev. Spisek, ki je

⁴⁰ ARS, fond Pokrajinska uprava za Slovenijo, oddelek za pravosodje (AS 66), f. 2, Ženitne kavcije častnikov.

⁴¹ PAM, PDNŠ, šk. 2, 76, Resolucija bivših aktivnih, novopriljubljenih, na osnovi lekarsko - komisijiskog pregleda pensionisanih oficira naše vojske, koji žive na teritoriji Slovenačke. Upokojenim častnikom je v tem času določene denarne prejemke izplačeval invalidski oddelek poverjenišva za socialno politiko neodvisno od beograjskih central. Upokojeni so bili nekateri znani slovenski oficirji: major Jernej Ankerst, podpolkovnik Davorin Žunkovič, stotnik Albin Mlakar, major Anton Lukanc, major Anton Kos in drugi.

⁴² PAM, PDNŠ, šk. 2, 76, Vaše veličanstvo. S 1. 10. 1923 je stopil v veljavo novi Zakon o ustroju vojske in mornarice. Sam general R. Maister se je zaradi takega ravnanja s prošnjo obrnil na samega kralja, ministra za vojsko in mornarico ter predsedstvo Narodne obrane v Beogradu.

⁴³ AUSSME, f. E 8, šk. 79, 14, Jugoslavia e relazioni con Italia e rapporti sulle situazione e notizie varie.

ob drugih vseboval tudi 14 oficirjev, ki so bili opredeljeni kot Slovenci, je bil zelo natančen in je opredeljeval vsa napredovanja, operativne dolžnosti, ki so jih na vedeni v karieri opravljali, trenutni status oziroma dolžnost v okviru vojske Kraljevine SHS kot tudi vsa avstro-ogrška priznanja in medalje.⁴⁴

Poleg sprejetih oficirjev je bilo precej tudi takih, ki so bodisi neposredno zaprosili za upokojitev bodisi za sprejem sploh niso zaprosili oziroma je njihove prijave ministrstvo vojske in mornarice zavrnilo. Mnogi so si sami poiskali službo zunaj vojaških vrst. Najbolj zanimive službe zanje so bile pri orožništvu, policiji in uradniških strukturah. Tako je višje orožniško poveljstvo že februarja 1919 vabilo podčastnike in vojake k vstopu v orožniško službo.⁴⁵ Predvsem dalje služeči podčastniki so se večkrat s posebnimi spomenicami obračali na Narodno vlado in zahtevali uradniške službe, kot so to predvidevali stari avstrijski predpisi.

Vojni minister je 20. septembra 1919 odredil, da je treba vse oficirje ki nimajo domovinske pravice v Kraljevini SHS, odpustiti iz službe in napotiti v njihove domovine. Vse druge slovenske oficirje, ki niso podali prijave za vstop v armado ali so jo pozneje umaknili, pa je bilo po tej odredbi šteti za oficirje v odpovedi in jih odpustiti brez kakršnih koli nadomestil. Na temelju tega akta so vojaške oblasti maja 1920 od Deželne vlade zahtevale, da napoti v njihove domovine sedem častnikov, ki niso bili sprejeti v vojsko in so bili tuji državljani,⁴⁶ med katere so vojaške oblasti prištele tudi Slovenca Roberta Deklevo iz Gorice. General K. Smiljanič je od ljubljanskih oblasti zahteval posvetovanje z Dravsko divizijsko oblastjo pred morebitno podelitvijo domovinske pravice kateremu koli častniku.⁴⁷ Pri dodeljevanju te pravice oficirjem Neslovcem so vojaške oblasti tudi dejansko imele glavno besedo, ker tudi po mnenju Narodne vlade zaslužni neslovenski oficirji niso dobili niti domovinske pravice niti državljanstva. Slovak nadporočnik Aleksander Molnar, ki je odigral pomembno vlogo pri organizaciji Mariborskega kojeniškega polka, je bil še leta 1924 brez državljanstva in vseh iz njega izhajajočih pravic, čeprav je zanj zaprosil takoj po prevratu.⁴⁸

Za vse druge nespregjete oficirje, ki so prijave oddali, je vlada v Beogradu 20. avgusta 1919 odredila izplačilo denarnih prejemkov na račun pokrajinskih vlad. Z že omenjenim aktom vojnega ministra, izdanim septembra, je bilo predvideno, naj se častniki, katerih prošnje za vstop bodo zavrnjene, s kraljevim ukazom upokojijo, kdaj naj bi do upokojitve dejansko prišlo, pa ni bilo določeno. S 1. septembrom 1919 je vsa personalna dokumentacija še nespregjetih oficirjev prešla v kompetence vojaških oblasti, polkovna okrožna poveljstva in ljubljansko mestno poveljstvo pa so častnikom začela izplačevati denarne prejemke, vendar so ti prejemki še zmeraj

⁴⁴ Prav tam, šk. 79, 18.

⁴⁵ UL NV SHS, št. 58, 4. 3. 1918, Sprejemanje k orožništvu.

⁴⁶ ARS, AS 61, 1920, šk. 8001–8500, 8024.

⁴⁷ Prav tam, 1919, šk. 831–1800, 1739.

⁴⁸ PAM, PDNŠ, šk. 1, 33.

šli na račun Deželne vlade. Tako je Deželna vlada izgubila ves pregled nad samimi nesprejetimi slovenskimi častniki kot tudi nad finančnimi sredstvi, čeprav so se leta črpala iz njenega proračuna. Najverjetneje za te izdatke vojna intendantca za Slovenijo, ki je delovala pri Deželni vladi, ni imela odobrenih kreditov in je zato potekalo izplačevanje iz obstoječih vojaških finančnih dotacij Dravske divizijske oblasti kot predujem Deželni vladi.⁴⁹ Kakor koli že, odločitev je bila sprejeta na najvišji ministrski ravni v Beogradu. Ministrstvo vojske in mornarice je vse oficirje, katerih prijave so bile zavrnjene, podredilo Deželni vladi, ki pa dejansko ni vedela kaj z njimi in je v dopisih nenehno zahtevala njihovo upokojitev.⁵⁰ Nekateri slovenski oficirji so se s prošnjo za upokojitev obrnili neposredno na likvidacijsko komisijo vojnega ministrstva na Dunaju, ki jim je odločbe o upokojitvi izdala takoj.⁵¹

Tako so nesprejeti častniki ostali v popolno finančno breme Narodni oziroma Deželni vladi za Slovenijo. Vendar je slovenska izvršilna oblast v odnosu do svojih častnikov pokazala veliko skrb in jim pomagala, kjer je le mogla. Aprila 1920 je Deželna vlada prosila za odobritev izrednega kredita v višini 400.000 kron, s katerim bi finančno pomagala slovenskim častnikom, podčastnikom in »gadžistom« (tj. vojaškim nameščencem) pri njihovem vračanju v Slovenijo ter selitvah po njihovem sprejemu v skupno armado.⁵² Ministrstvo vojske in mornarice je v tej zvezi obvestilo ministrstvo za finance, da je selitev častnikov stvar tega ministrstva in ne pokrajinskih vlad.⁵³

Deželna vlada je obdržala tudi nadzor nad višino prejemkov, ki so jih prejeli nesprejeti častniki. Tudi tukaj je večkrat prišla do izraza skrb vlade za nesprejete častnike. Njihove prejemke je glede na draginjo namreč stalno poviševala. Tako jim je 27. avgusta 1919 zvišala dodatek za prehrano na 10 kron in jim priznala dnevni dodatek za tobak v višini 2 kron 50 vinarjev,⁵⁴ temu je na svoji 147. seji dodala 20 kron kot osebni dodatek k pripravnostni dokladi.⁵⁵ Tudi od 1. junija 1920, ko je vojska prešla v mirnodobno stanje, je Deželna vlada vztrajala na izplačevanju vseh dotodanjih prejemkov, čeprav bi imela pravico oficirjem odtegniti pripravnostno doklado.⁵⁶ Oktobra 1920 je Deželna vlada s ciljem morebitnega povišanja plač nesprejetim oficirjem od vojaške intendantce za Slovenijo zahtevala tabelarični pregled vseh vrst pristojbin, ki so sestavljale plačo oficirjev, da bi se na osnovi tega odločila o morebitnem povišanju. Sam pregled kaže, da je Deželna vlada imela z vzdrževanjem slovenskih nesprejetih častnikov precejšnje finančno breme, saj so se denarni prejemki oficirjev gibali v razponu od 1 182 kron, ki jih je mesečno dobival

⁴⁹ ARS, AS 94, šk. 5, 5637–5639.

⁵⁰ ARS, AS 94, šk. 5, 5328.

⁵¹ ARS, AS 94, šk. 3, 2037. Ni znano, ali je bila tem odločbam priznana veljavnost.

⁵² Prav tam, šk. 5, 5972.

⁵³ Prav tam, 5956, 5957.

⁵⁴ Prav tam, 5027. Pred tem je dodatek za prehrano znašal 8 kron.

⁵⁵ Prav tam, 4944.

⁵⁶ Prav tam, 5038, 5038.

oficir praproščak, do 2047 kron prejemka polkovnika. V ta znesek so poleg plače spadali še: pripravnostna doklada, osebna doklada, dodatka za prehrano in tobak ter stanarina.⁵⁷ Kljub vsej skrbi s strani Deželne vlade je bilo finančno stanje nesprejetih oficirjev v primerjavi s sprejetimi oficirji slabo. Častniki so se večinoma prehranjevali v častniških obednicah, kjer je prehrana septembra 1919 stala najmanj okoli 10 kron, kolikor je znašal tudi dodatek nesprejetih oficirjev za prehrano, medtem ko so sprejeti častniki za te namene dobivali okoli 36–48 kron.

Zelo redko ohranjena dokumentacija omenja sprejemanje slovenskih podoficirjev in probleme, povezane s tem vprašanjem. Dalje služeci podčastniki ljubljanske garnizije so se februarja 1919 obrnili na poveljstvo Dravske divizijske oblasti s svojimi zahtevami, ki naj bi se upoštevale pri nastajanju armade Kraljevine SHS. Med drugim so zahtevali lastno organiziranje, kot je bilo pod Avstrijo, zajamčenje ugleda nasproti nadrejenim kot podrejenim ter dodelitev dveh podčastnikov v poveljstvo II. vojnega okrožja (tj. Dravske divizijske oblasti), ki bi zastopala njihove interese.⁵⁸ Vojska Kraljevine SHS je potrebovala veliko število podoficirjev in je bila zato velika večina le-teh sprejeta v vojsko po hitrem postopku. Vendar so mnogi podoficirji v letih 1919–1922 zaradi izjemno nizkih plač izstopili iz vojske kmalu po sprejemu.⁵⁹ Aktivni podnadrednik Vladislav Gigantaj, ki je končal tudi podoficirsko šolo v Zagrebu, je takole utemeljil svoj nameravani izstop iz vojske: »Želim izstopiti iz vojske, ker mi v njej ne kaže nič posebnega, ker sem brez sredstev za življenje. Želel bi kako pošteno službo po izstopu iz vojske nekje v Sloveniji.«⁶⁰

Poseben problem so predstavljali vojaški nameščenci avstro-ogrske vojske, ki so imeli svojo domovinsko pravico na slovenskem ozemlju. Šlo je za 64 vojaških nameščencev brez čina, predvsem orožarskih, artilerijskih in podkovskih mojstrov, ki so deloma že februarja 1919 oziroma julija in avgusta istega leta zaprosili za sprejem v armado. Rešitev njihovega statusa ni znana, aprila 1920 so bili še zmeraj v postopku sprejemanja.⁶¹

Večina slovenskih častnikov, katerim so bile prijave zavrnjene, je bila leta 1921 upokojenih. Sam način sprejema slovenskih častnikov in drugega vojaškega osebja v skupno armado države, ki so jo pomagali ustvariti tudi Slovenci, je pokazal, da to ni vojska, h kateri so Slovenci stremeli. Vojska Kraljevine SHS, ki je v bistvu predstavljala preimenovano in povečano srbsko vojsko, zaradi svojega srbskega bistva ni marala zavednih slovenskih oficirjev. Nekaterih sploh ni sprejela v svoje vrste, spet druge je kmalu upokojila oziroma premestila na povsem nepomembne položaje. Mlade zavedne slovenske častnike je premestila v enote, v katerih je bilo le malo Slovencev, in v kraje, kjer je bilo njihovo preživetje povezano z enoto in nadre-

⁵⁷ Prav tam, 5120.

⁵⁸ ARS, AS 61, 1919, šk. 1801–2400, 2230.

⁵⁹ Bjelajac, Vojska SHS, str. 105.

⁶⁰ ARS, AS 1193, šk. 22, Pristopna pola Vladislava Giganteja k Društvu jugoslovanskih dobrovoljcev za Slovenijo.

⁶¹ ARS, AS 94, šk. 5, 5611, 5612.

jenimi srbskimi častniki. Novoformirana vojska je brez pomisleka sprejela le tiste, ki so se takoj prilagodili vzorcu srbske večine, vendar je skrito in potlačeno nezadovoljstvo obstajalo še naprej. Tudi zaradi tega oficirski zbor Kraljevine SHS oziroma Kraljevine Jugoslavije ni izpolnil svojega poslanstva, kot ga je v svojem učbeniku strategije iz leta 1907 opredelil prvi načelnik generalštaba vojske Kraljevine SHS, vojvoda Živojin Mišić. Po njem »oficirji predstavljajo hrbtenico vojske, vojska pa hrbtenico države«. ⁶² April 1941 je pokazal, da v Kraljevini Jugoslaviji temu ni bilo tako. Kljub temu številke kažejo, da je bil poklic oficirja na Slovenskem v letih 1919 in 1920 zelo priljubljen, kar je glede na težke povojne gospodarske razmere seveda povsem razumljivo.

Matjaž Bizjak

PROBLEMS OF THE SLOVENIAN OFFICERS DURING THEIR TRANSFER TO THE
ARMY OF THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES

S u m m a r y

With the creation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (hereinafter Kingdom of SHS) the joint army was also established. This was a complicated and long-lasting process, in which the Serbian side dominated and shaped the new army based on the model of the army of the Kingdom of Serbia. Already in the end of 1918 discussions on the future joint army took place in Zagreb, but the Serbian side did not observe them later. Unlike the Croatian officers, the Slovenian ones had not occupied responsible positions in the former Austro-Hungarian armada. The differences between the former Austro-Hungarian and Serbian officers manifested themselves at the very beginning, since the Serbian officers were automatically transferred to the joint armada, while the Slovenian and Croatian ones had to submit a special application in order to be accepted. Those who qualified for the joint army were very soon reassigned to the southern parts of the Kingdom of SHS, where they often experienced a cultural shock, while some of them even fell in the skirmishes along the Albanian border. All the former Austro-Hungarian officers were accepted with the ranks they had when the Austro-Hungarian Army dissolved. None of the subsequent exceptional promotions, confirmed by the new national authorities, were acknowledged. Furthermore, fighting at the Carinthian Front did not play any role in the qualification procedure. The processing of applications for admission was slow and many officers were not accepted. Even the work of the accepted Slovenian officers was hard, since in the joint army they were underestimated and looked upon with mistrust. The State of SHS only accepted three generals and three admirals into the joint army. A considerable number of accepted former Austro-Hungarian officers were soon retired. The Provincial Government took much care of the rejected Slovenian officers, but the military authorities often restricted it in these endeavours. Most former Slovenian Austro-Hungarian non-commissioned officers were accepted into the army. However, the living conditions for them were very poor, therefore many left the army later. The problems of the Slovenian officers were followed by the foreign (especially Austrian) media, unfavourably disposed towards the Kingdom of SHS, as well as by the foreign intelligence services, especially the Italian one. In the middle of 1920, 30% of Slovenian officers either still waited to be accepted or had already received rejections. Several memorandums have been drawn up by the officers and also non-commissioned officers, who turned to the Drava Division District as well as general

⁶² Živojin Mišić: *Strategija veština ratovanja*. Beograd 1907, str. 112.

Rudolf Maister. Apart from other issues these memorandums voiced demands for a Slovenian head of the Drava Division District, Slovenian commanders of regiments in Slovenia, as well as exclusive use of Latin alphabet. Partly these complaints were still possible in 1919 and 1920. However, the military authorities soon put a stop to them and only those individuals who were able to adapt completely to the dominant Serbian military system were able to succeed in the joint army. Nevertheless, in Slovenia the military occupations were highly desired immediately after World War I.